

Б. Ж. Доскеева

СТУДЕНТТЕРГЕ КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕНҒЕРТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында көрсетілген білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа инновациялық әдістерін енгізу арқылы қазіргі заман талабына сай білікті маман даярлау. Жоғарғы оқу орнында инновацияға бағдарланған жаңа технологиялар арқылы болашақ мамандарды инновациялы-жобалық іс-әрекетке даярлық деңгейін жетілдірудің шарты – студенттердің оқу-танымдық және болашақ кәсіби әрекетіне дұрыс, жағымды мотивациясын күшейту, шығармашылық-логикалық ойлауды дамыту және жоғары оқу орнының оқу үрдісінде шығармашылық потенциалын неғұрлым толық аша түсу болып табылады.

Инновация - жаңа технологияларды, әдістер мен құралдарды жасау және қолдану ғана емес, сонымен бірге жаңа идеяларды, үрдістерді бірлікте жетілдірудің де жүйесі. Сондықтан оқыту мен тәрбиедегі жаңа технология – инновациялық идеяларды енгізу, жаңарту нысаны болып табылады. Студенттерге берілетін жоғарғы білімнің сапасын арттыруда инновациялық әдістерді пайдалана отырып білім беру жалпы оқытушылар қауымын қазіргі заманға лайық жаңа әдістерді іздеуге ұмтылдырады. Сондықтан әр оқытушы алдында жаңа педагогикалық технологияларды игеру, оны өз дәрежесінде тиімді қолдану арқылы студенттерді өз пәніне қызықтыру, әр тақырыпты жақсы меңгерту міндеттері тұр. Қазіргі кезде көптеген әдіскерлер бейнефильм, бейнеролик, мультимедиялық тұсаукесерлер, слайдтар, интерактивті тақта, электронды оқулықтар, электрондық пошта, сайт және т.б. арқылы үйренушілердің сөйлеу қабілетін қалыптастыратын жаттығулар құрастырып ұсынуда. Дегенмен әр оқытушы сауатты, дұрыс кенестерді қабылдап қана қоймай, өзі де оқытудың жаңа әдіс-құралдарын ізденуге талпынса ғана оның жұмысы жаңа мән-мағынаға ие болады деп ойлаймыз.

Орыс тілді аудиторияда қазақ тілі пәнін оқытудың мақсаты – болашақ маманның мемлекеттік тілде қарым-қатынас жасау біліктілігін арттыру, яғни ауызекі сөйлеу деңгейінен кәсіби деңгейге көтеру, ертеңгі күні олар Қазақстан азаматтарымен мемлекеттік тілде жатық, таза, еркін сөйлесе алатындай етіп шығару. Мемлекеттік тілді үйретуші оқытушы алдында туын-

дайтын мәселелерді талдай келе мынаны ескеру қажет: қысқа мерзім ішінде мемлекеттік тілді жақсы меңгерген маманды қалай дайындауға болады? Мемлекеттік тілді меңгеруге берілген шектелген аз уақытта студентті өз мамандығы бойынша қазіргі таңдағы жетістіктер мен проблемалар туралы сөйлей алатындай және жоғары деңгейде түсіне алатындай дәрежеге қалай жеткізуге болады? Біздің ойымызша, дәстүрлі және инновациялық әдістерді бірдей қолданып, коммуникативтік оқыту принциптеріне сүйеніп және тілдің коммуникативтік ерекшеліктерін осы оқып жатқан мамандығына байланыстыра икемдей отырып оқыту қажет. Студенттердің *кәсіби тақырыпта монологтік немесе диалогтік сөйлеу дағдысын қалыптастырудың бірден-бір жолы - оқу мәтіндерін пайдалану* бұрыннан қолданылып жүрген дәстүрлі әдістердің бірі. Қазіргі біздің жағдайымызда да кәсіби мәтіндерді қолдану арқылы тіл меңгерту сабақтың сапалы әрі тартымды өтетініне кепіл бола алады. Тіл үйрету кезінде мәтіннің қандай түрімен жұмыс істеген дұрыс? Біріншіден, ауызша тілдесуге лайықталған диалог мәтіндерімен, яғни бір не бірнеше сұхбаттасы болуды көздейтін мәтіндердің ролі үлкен. Екіншіден, тереңдетілген және кәсіби деңгейлерде монологқа үйрету де маңызды. Диалог (сұхбат) – көбінесе, екі не одан да көп сұхбаттастардың тілдесуі жағдайында бірінен-бірі туып отыратын репликалар тізбегі. Сұхбатқа тән ерекшелік - оның кенеттен пайда болатындығы. Диалог (сұхбат) кезінде сөйлеушілер өзара алмастыратын фразалар, жеке сөздер, әңгіме үстінде қолданылатын сұрақтар, толықтырулар мен түсініктемелер, әртүрлі көмекші етістіктер мен одағайлар қолданылады. Диалог кезінде бір сұрақтан екінші сұраққа, бір тақырыптан екінші тақырыпқа ауыса салу, бұрынғы тақырыпқа қайта оралу деген жиі ұшырасады. Сұхбаттаса білу үшін әртүрлі клишелерді, сөйлеу формулаларын, сөйлемдердің айқын емес, толық емес құрылымдарын меңгеру керек. Ал монологтік сөйлесуде үлкен композициялық күрделі ойдың аяқталуы талап етіледі және грамматикалық ережелер қатаң сақталады. Монологта айтылыс лексикалық, грамматикалық-құрылымдық, стилистикалық құрылысы жағынан логикалық жүйелілікке бағытталған болуы тиіс. Оларды арнайы құрастыру керек.

Монологтік сөйлеу кезінде байланыстың болуы, сөздің үзілмеуі, сөздің жүйелілігі, сөйлеуші ойын дұрыс аяқтай білуі қажет. Сабақта студенттің өз ойын монолог арқылы жеткізуге де, диалог арқылы, яғни сұхбаттаса тілдесуге де орын берілуі тиіс. Оқытушылар ең адымен мәтінді іріктеген кезде студенттің болашақ кәсібіне байланысты коммуникативтік сөйлеу мүмкіндігін арттыратын мәтіндерді таңдауы керек екендігін атап өткен дұрыс. Мәтіндер төмендегідей болуы қажет:

- кәсіби нысанасы айқын;
- күнделікті қолданысқа қажетті;
- ғылыми-техникалық элементтері бар ақпараттық мазмұнға ие;
- әлеуметтік-тұрмыстық бағыты бар;
- өз мамандығы бойынша кәсіби қатынас кезінде қызықты, пайдалы тақырып;
- жалпы тілдік, яғни болашақ мамандығына байланысты емес тілдік ерекшеліктер.

Іріктелген мәтіндер алғашқы кезде қарапайым тілмен сипатталып, жеңіл суреттеліп, кейін құрылымы мен стилі күрделірек мәтіндерге яғни, жеңілден ауырға қарай ауысқан жөн. Алдынала студенттің тілді қаншалықты меңгергенін, ком-муникативтік мақсатын, оқыту деңгейін ескерген жөн. Оқылым, тыңдалым, айтылым, жазылым үрдістері үшін қажетті сөйлеу дағдыларын дамыту үшін сөз тудыратын лексикалық, грам-матикалық құрылымдарды жаттықтыру қажет. Мәселен, болашақ дәрігерлерге ұсынылатын мәтіндерде бірініші кезекте адам ағзасындағы әр мүшенің құрылысы мен қызметі сипатталады, бұл мәтіндердегі сөйлем құрылымдары көбіне ұқсас болады (жай сөлемдер не салалас құр-малас сөйлемдер арқылы беріледі): «...Жүйке жүйесі мүшелердің қызметін реттеп отырады және ағзаның біртұтастығын қамтамасыз етеді. Жүйке жүйесінің бір бөлігі бұлшық еттің қыз-метін реттейді, ол соматикалық жүйке жүйесі деп аталады». Бұдан кейінгі мәтіндерде ағзадағы физиологиялық құбылыстар – аурулар жайында баяндалады, ал бұл мәтіндерде сабақтас құр-малас сөйлемнің түрлері жиірек кездеседі: «...Тексерген кезде тынысы қатаң болып, құрғақ кейде ылғалды сырыл естіледі. Науқас тұмауратып, мұрнымен демалуы қиындай түседі. Дер кезінде емделсе, қабыну процесін асқындырмауға болады». Немесе науқас пен дәрігер арасында болатын сұхбаттардағы сөйлемдердің лексикалық, грамматикалық құрылымдары бір-іңғай: - Жөтелесіз бе? Ентігесіз бе? Басыңыз айнала ма? Көзіңіз қарауыта ма?

Бұл жерде студенттің неғұрлым ертерек «оқытушы (немесе аудио-мультимедиялық құралдар) – студент», «студент – студент» сияқты коммуникативтік жұп құрып жұмыс істеуін естен шығармау керек. Мәтінді әңгімелеген кезде де, дәрігер мен науқас арасында болатын сұхбаттарды жүргізу кезінде де студенттер жұп құрады, яғни бір студент, мәселен, бір ауру туралы баяндаса, екінші студент оған осы ауру жайында сұрақтар қойып отырады, немесе бір студент дәрігер атынан сөйлесе, екінші студент науқас адам ретінде әңгімелейді, ал бұл жерде оқытушы бақылаушы ролін атқарады. Монологтік мәтіндерді аудио-мультимедиялық құралдар арқылы жаттықтырып, науқаспен арадағы немесе дәрігер мен дәрігер арасындағы сұхбаттарды осылай рөлдік ойындар арқылы игерту студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттырады, ынтасын жоғарлатады. Рөлдік ойындар өткізу кезінде студенттердің психологиялық дайындығын қалыптастыру маңызды болып саналады. Тіл үйренуші жағдайды толық қабылдап, өзін еркін сезінуі, яғни қозғалыс еркіндігіне ие болуы қажет. Ойын кезінде оқытушы қатені түзеуден, аударудан бойды аулақ ұстаған жөн.

Терминологиялық мамандыққа бейімдеп оқыту барысында аутентикалық материалдарды қолдану да аса құнды да бағалы, бұлар да мемлекеттік тілде сөйлеу деңгейін көтереді. Өзіміз еңбек етіп жүрген оқу орны медициналық болғандықтан біз студенттерімізге республикалық деңгейде шығып тұратын «Денсаулық», «Отбасы және денсаулық» сияқты басылымдармен жұмыс істеуді ұсынамыз. Терминологиялық, жалпы ғылыми лексикалық жаттығулармен қатар ауызекі сөйлеу кезінде қолданылатын лексиканы меңгертуімізді ешқашан ұмытпауымыз керек. Тілді тыңдау (есту) арқылы қабылдаудың үлкен мәні бар:

бірінішіден, студентті қарым-қатынас жасауға талпындырады;

екіншііден, тыңдау (есту) арқылы тіл үйренуді жақсартады;

үшіншііден, қазақ тілінде берілетін дәріс, телебағдарламалар, радиохабарлар, көркем фильм, ән мәтіндерін түсінуге көмектеседі.

Теледидар, радиодан болатын қазақ тіліндегі хабарларды көру немесе тыңдау үйренушілердің тілді үйренуге деген қызығушылығын арттырады, өздеріне сын көзбен қарауға көмектеседі, өз көзқарастарын қалыптастырады. Тыңдау қабілетінің жақсы жетілуі үшін адамда тыңдап отырған сөзге ықылас қоя білу, ары қарай оқиға қалай өрбитініне өзі болжам жасай білу немесе

оқиғаның қалай өрбитінін аңғара білу, естігенін ұмытпайтын мықты ес пен жадының қалыптасуы қажет. Тілді есту (тыңдау) арқылы қабылдауға дағдыландыруды дамыту үшін алдын-ала мәтіндер жазып аламыз. Сабақта бұл аудио-мәтінді кемінде 2-3 рет тыңдау қажет. Алғашқы рет тыңдағанда біз студенттердің қатты қобалжып, өздеріне сенімсіздеу екендіктерін байқаймыз. Осы кезде оларға мәтін бойынша сұрақтар қоя отырып, түсінбеген жерлерін түсіндіріп, ең маңызды жерлеріне студенттердің назарын аудару керек, түсінуге қиын жерлерінде мәтінді тоқтатып, аударма нұсқаларын беріп, көмектесу қажет. Себебі бір фрагментті дұрыс түсінбеу мәтіндегі бүкіл ақпаратты дұрыс түсінбеуге әкеледі. Ал соңғы рет тыңдағаннан кейін, әуелі өздеріне ойша іштей айтқазып, содан кейін ғана жұмыс жүргізуге болады. *Ескеретін жайт*, тыңдалым үшін оқу бағдарламасындағы материалдар емес, күнделікті телебағдарламалардан, радиохабарлардан немесе сабақ мазмұнына жақын аутентикалық мәтіндер ұсынылуы тиіс.

Қазіргі таңда қоғамдық-әлеуметтік өмірде болып жатқан елеулі өзгерістер, ғылыми-техникалық ақпараттар ағынының қарқыны оқу үрдісіне елеулі жаңалықтар енгізуді талап етеді. Білім беру жүйесін ақпараттандырудың негізгі талаптарының бірі – оқу үрдісіне электронды оқу құралдарын енгізу. Оқуға арналған *электрондық оқу құралдары* баспа ерекшеліктерін қамти отыра, өзіндік ерекшеліктерінің бар екендігін көрсетуде, ол – оқу материалының компьютер немесе диск жадында сақталуы, электронды пошта бойынша сілтемелерді қолдану қолайлылығы, көлемді ауқымдағы оқу материалын кез-келген уақытта қолдану мүмкіндігі. Электрондық оқулық үш бөліктен тұрады: негізгі ақпараттық бөлім, жаттығулар мен тапсырмалар және өзін тексеру мақсатындағы тесттер. Сондай-ақ, әр түрлі анықтамалық материалдар, тақырыптық ресурстарға сілтемелер беріледі. Электронды материалды кеңінен пайдалану шектелген сағат ауқымында жекелеген студентпен өз шеберлігіне қарай әр түрлі әдіс-тәсіл қолдана отырып оқу материалын меңгертуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, жұмыс істеуге шығармашылықпен қарауға бақылау түрлерінің молаюына мүмкіндік береді. Жаңа технологияны тиімді кеңінен пайдалану оқытудың тиімділігін арттыратыны сөзсіз. Әсіресе, инновациялық технологияларды сабақта қолдану тіл үйренушінің танымдық өрісін дамытады, белгілі бір мәселелерді шешуде өз бетінше әрекет жасауына ықпал етеді. Оқыту үрдісіндегі

жаңа технологияға төмендегі әдістерді жатқызуға болады:

1. Қоршаған ортада интерактивті білім алу дағдысын қалыптастыратын *конференция, семинарлар* ұйымдастыру. Осы конференция, семинарларда көтерілетін өмірдің әр саласын көрсететін мысалы, медицина, білім, өндіріс, бизнес т.б. тақырыптарда немесе сонда туындайтын мәселелер бойынша өз ойын, көзқарасын білдіру, талқылауларға қатысу;

2. Оқытушы блогындағы *On-line тәртібінде пікірсайыстарға* қатысу.

Жоғарыдағы әдістермен жұмыс мынадай кезеңдерден тұруы шарт:

а) талқылау үшін ой тастау;

ә) тақырып бойынша ақпарат жинау және оған шолу жасау;

б) осы жиналған материалдар бойынша реферат не хабарлама түрінде анализ жасау;

в) бұл материалды (реферат не хабарлама) пікірсайысқа қатысушыларға таныстыру;

г) жиналған және анализ жасалған материалдарды бірігіп талқылау;

ғ) шешім қабылдау;

д) жасалған жұмысты бағалау.

Бұл жұмыстарды жүргізу кезінде оқытушы ролі тек жекелеген студенттерге кеңес беру түрінде болатынын атап өткен жөн.

3. Оқытушы мен студент бірлесіп жасаған осындай түрлі жұмыстар нәтижесінде электронды *ақпаратсақтағыш* құру. Талапқа сай орындалған студент жұмыстары алдағы істелетін жұмыстарға үлгі ретінде электронды сақтағышта сақталады, бұл – үйренушілерге қалай жұмыс істеуге, қандай материалдың мол жиналғандығына, неге көбірек көңіл бөлу және жасалған жұмысты қалай дұрыс бағалау керектігіне бағыт береді.

4. *Электронды әкімшілік құралдарының (оқу бағдарламалары, білімдерінің бағалануы т.б.) қол жетерлік болуы, яғни электронды сақтағышта болуы.*

5. *Жоба жұмысы* – студенттердің өз бетінше немесе топпен бірігіп дайындаған жұмыстары. Жоба жұмысының ерекшелігі, ол – студенттер оқытушының басқаруымен бір тақырыпты алып, оны талқылап, содан кейін қорғайды және сол тақырыпқа байланысты әр түрлі лексикалық (әр түрлі жағдаяттар бойынша) ойындар құрастыруы керек. Жоба жұмысы да студенттердің ой-өрісін дамытуда және тіл дағдыларын қалыптастырудағы тиімді екендігін көрсетіп жүр.

Қорыта айтқанда, қазақ тілін инновациялық технология арқылы оқыту дегеніміз бұл – дәс-

түрлі әдісті жаңа формаға салып, заманауи түрде, яғни жаңа технологиялармен үйлестіре оқыту деп түсінген жөн.

1. Конышева А. Е. Современные методы обучения английскому языку. Минск, 2003.

2. Әлметова Ә. Сөйлеу әрекеттері түрлеріне оқыту. Алматы, 2007.

3. Гальскова Н. А. Современная методика обучения иностранным языкам. М., 2003.

4. Захарова И. Г. Информационные технологии для качественного и доступного образования. Педагогика. 2002, №1.

* * *

В статье рассматриваются инновационные технологии в преподавании казахского языка.

Ж. Ж. Кузембекова

РЕЗУЛЬТАТЫ ТЕСТИРОВАНИЯ И АНАЛИЗ ПРАВДОПОДОБНОСТИ ДИСТРАКТОРОВ (ПО СУБТЕСТУ ЧТЕНИЯ)

В роли тестируемых, прошедших различные уровни тестового процесса, выступили 25 студентов подготовительного факультета Казахского национального университета имени аль-Фараби. Тестирование проходило в одинаковых для всех тестируемых условиях, предоставленных экспериментальной лабораторией «Казахский язык: социо- и психолингвистические исследования» при кафедре иностранной филологии и общего языкознания.

Возрастная дифференциация тестируемых позволяет объединить их в три группы:

первая группа – тестируемые, родившиеся в период с 1962 по 1967 гг.;

вторая группа – тестируемые, год рождения которых приходится на 1986-1989 гг.;

третья группа – тестируемые 1990-1992 гг р.

Выборка тестируемых не была пропорциональной по гендерному признаку: женщины составили лишь 20%, мужчины – 80%.

Для того чтобы узнать, какой группе – мужчинам или женщинам – удалось удачней избежать ловушек дистракторов, необходимо было определить среднее число правильных ответов. Оказалось, что на одну женщину приходится – 7,6, а на одного мужчину – 10,1 правильных ответов.

Таблица 3.

Анализ правдоподобности дистракторов

Номер задания	Всего	Распределение ответов тестируемых			
		1-й ответ	2-й ответ	3-й ответ	4-й ответ
		тест	тест	тест	тест
1	25	6	13	3	3
2	24	9	3	6	6
3	23	9	4	8	2
4	25	14	3	2	6
5	25	5	7	4	9
6	25	9	1	12	3
7	25	9	1	6	9
8	25	12	4	2	7
9	25	12	8	3	2
10	25	12	3	7	3
11	24	5	6	4	9
12	24	11	5	5	3
13	24	3	3	2	16
14	24	9	4	1	10
15	24	12	8	4	0
16	24	4	6	2	12